

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Η ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Αίνιγμα δανείστηκα, αίνιγμα επέστρεψα
Κική Δημουλά

Μιχάλης Μοδινός, *Το παιγνίδι της ανάπτυξης. Οικογεωγραφία*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1993

«**Π**οια είναι η φιλοσοφία του κινήματός σας;» ρωτά ο δημοσιογράφος τον εκπρόσωπο ενός κινήματος ιθαγενών στους πρόποδες των Ιμαλαίων, οι οποίοι απειλούνται με εξαφάνιση από κάποια έργα, «αναπτυξιακά», στην περιοχή που διέμεναν.

«Η γνώση καταστρέφει, η σοφία σώζει», απαντά ο Ασιάτης ιθαγενής.

Φαίνεται τουλάχιστον αντιφατική η απάντηση και σίγουρα δεν θα συναντούσε πολλούς υποστηρικτές στην τεχνοκρατούμενη Δύση —και όχι μόνο.

Η «γνώση» θεωρείται ως ένας αυτονόητος στόχος για κάθε άνθρωπο και κάθε κοινωνία, σε οποιοδήποτε κοινωνικό σύστημα. Η αμφισβήτηση της αξίας της θεωρείται ως αναχρονισμός και καθυστέρηση. Η γνώση που οδηγεί στη μόρφωση αποτελεί έναν από τους δείκτες του πολιτισμού μας.

«Η αξία της μόρφωσης γίνεται ολοφάνερη, όταν οι μορφωμένοι κληθούν να πάρουν θέση απέναντι σ' ένα πρόβλημα που βρίσκεται έξω από τη σφαίρα της ειδικότητάς τους» (Κ. Κραus).

Τι είναι τελικά η γνώση και γιατί αντιπαράθεται —κατά τον Ασιάτη ιθαγενή— στη σοφία;

«Η μη γνώση δεν είναι άγνοια, αλλά το δύσκολο έργο να ξεπεράσεις τη γνώση», λέει ο G. Bachelard.

Το ανθρώπινο μυαλό αντιμετωπίζεται από τις σύγχρονες κοινωνίες μας, ως ένα βάζο που πρέπει να γεμίσει. Να γεμίσει με πληροφορίες, με στοιχεία... με γνώσεις. Ποιος αξιολογεί και επιλέγει αυτό που χρειαζόμαστε; Ο αποστολέας ή ο δέκτης των γνώσεων; Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η ουσία της αντιπαράθεσης ανάμεσα στη σοφία και τη γνώση. Σε μια προσπάθεια ερμηνείας της απάντησης του απειλούμενου Ασιάτη, θα έλεγα ότι η γνώση αντιπροσωπεύει τη βίαιη εισβολή του «εκσυγχρονισμού» που καθορίζει, εκ των έξω, ανάγκες, προτεραιότητες και στόχους, είναι ένα υλικό που γεμίζει το βάζο. Αντίθετα, η σοφία αντιπροσωπεύει αυτήν την ιστορικά αξιολογούμενη γνώση, το μύθο και την

παράδοση.

Αυτή η ομοιόμορφη εισβολή και επιβολή του εκσυγχρονισμού, απειλεί με εξαφάνιση τις σοφίες του κόσμου, των μειονοτήτων, των μειοψηφιών, των «καθυστερημένων», των «βαρβάρων».

Η επιστήμη, που κλήθηκε να επενδύσει με κύρος και ορθολογικότητα το όλο εγχείρημα, συχνά αποτέλεσε ένα απλό υποκατάστατο ανθρώπινων και κοινωνικών αξιών. Η σύγχρονη επιστήμη είναι μονολιθική και μονοπολιτισμική. Όμως «η επιστήμη» —κατά τον επιστημολόγο P. Feyerabend— «είναι μια απ' τις πολλές μορφές σκέψης που αναπτύχθηκαν από τον άνθρωπο και όχι αναγκαστικά η καλύτερη». Ενώ ο Χάιντεγκερ είναι ακόμη πιο αφοριστικός: «η σκέψη εξαφανίζεται όταν γεννιέται η επιστήμη».

Ήρθε ήδη, μήπως, ο καιρός «που θα διευθύνουν τον κόσμο τα άλαλα και τα μπάλαλα όπως προφήτευε ο Κοσμάς ο Αιτωλός πριν από διακόσια τόσα χρόνια; Αυτά που θα τραβήξετε, θα σας έρθουν από τους διαβασμένους», προειδοποιούσε.

Πού θα αναζητήσουμε το υλικό μας για ένα άλλο, ανεξάρτητο, σύστημα γνώσης —παράλληλο, έστω, με την επιστήμη;

Στο παρελθόν! Στο παρελθόν;

Η ρήση «κάθε πέρσι και καλύτερα» δεν σημαίνει πως παλιά συνέβαιναν λιγότερο κακά πράγματα, αλλά πως —ευτυχώς— οι άνθρωποι τα πέταξαν στη λήθη, μας προσγειώνει ο Ε. Σάμπατο.

Ας προστρέξουμε στη βοήθεια του Γ. Σεφέρη: «Δεν γυρεύω μήτε το σταμάτημα, μήτε το γύρισμα προς τα πίσω· γυρεύω το νου, την ευαισθησία και το κουράγιο των ανθρώπων που προχωρούν εμπρός». Όμως, προτρέπει, «... δεν πρέπει να απαρνηθούμε τη μνήμη της παράδοσης... ιδίως σήμερα που ο τριγυρινός κόσμος μοιάζει να θέλει να μας κάμει τρόφιμους ενός οικουμενικού πανδοχείου». Και συνεχίζει: «Η μάθηση, βέβαια, χρειάζεται στον ποιητή αλλά αν δεν αγγίζει εκείνη την καταποντισμένη μνήμη, τ' αγαθά της μάθησης θα μείνουν εξωτερικά στολίδια χωρίς αξία».

Ας βάλουμε τα πράγματα σε μια σειρά. Ή καλύτερα, ας αφήσουμε να το κάνει ο Μιχάλης Μοδινός, διευθυντής της Νέας Οικολογίας, μέσα από τις σελίδες του νέου —πέμπτου— βιβλίου του υπό τον τίτλο *Το παιγνίδι της ανάπτυξης* και τον υπέρτιτλο «Οικογεωγραφία».

Τι ακριβώς είναι η οικογεωγραφία; Ο όρος αλλά και η προβληματική που αναπτύχθηκε, συνοδεύει από τη γέννησή της τη Νέα Οικολογία και τον Μ.Μ. Πολιτογραφήθηκε, μάλιστα, στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία με το πρώτο βιβλίο του Μ.Μ. του 1986 *Μύθοι της Ανάπτυξης στους τροπικούς*.

Στον πρόλογο εκείνου του βιβλίου, που μας ξαναθυμίζει ο Μ.Μ. στην εισαγωγή του παρόντος, μας εξηγεί τον όρο: «Η πολύπλοκη εικόνα του σύγχρονου κόσμου δεν μπορεί να χωρέσει σε πίνακες και διαγράμματα. Η επιστήμη τεμάχισε την εικόνα της πραγματικότητας, η οικολογία, φιλόδοξος και νεαρός κλάδος, οφείλει ν' ανασυγκροτήσει το Όλον προσδίδοντάς του νόημα. Η γεωγραφία θα συναντούσε, λοιπόν, την οικολογία σε μια προσπάθεια ν' αποδοθεί η ζωή μέσα στο χρόνο και το χώρο. Έτσι προέκυψε ο όρος οικογεωγραφία. Και υπό αυτή την οπτική τα ζητήματα του περιβάλλοντος αποδεσμεύονται από το στενό τους πλαίσιο, υπερβαίνουν τα σύνορα, διεκδικούν πλανητική σημασία».

Επιχειρεί, λοιπόν, ένα δεύτερο πλανητικό ταξίδι, με εννέα σταθμούς (Παραγουάη, Αργεντινή, Καμερούν, Τανζανία, Μποτσουάνα, Ελεφαντοστόν, Ινδονησία, Νεπάλ και Κύπρος). Σε μια πρώτη μορφή τα κείμενα έχουν δημοσιευτεί στη Νέα Οικολογία. Στο βιβλίο ξαναδουλεύτηκαν και μέσα από μια ανασύνθεσή τους παρουσιάζονται σε μια ομογενο-

ποιημένη μορφή. Ο τίτλος του βιβλίου οφείλεται στο ομώνυμο αφήγημα που συμπληρώνει, λογοτεχνικά, αλλά και προεκτείνει την προβληματική που αναπτύσσεται στα εννέα, προηγούμενα, κεφάλαια.

Η ταξιδιωτική εμπειρία, συντίθεται με την ιστορία και τα διαθέσιμα στοιχεία της κάθε περιοχής, παράγοντας ένα είδος προβληματικής, σπανίζουσας στην εγχώρια παραγωγή. Το παιγνίδι της ανάπτυξης, τρέφει ελπίδες αλλά και ψευδαισθήσεις, όνειρα και αυταπάτες. Οι αντιθέσεις φύσης-πολιτισμού και ανάπτυξης-παράδοσης διαπερνούν το βιβλίο, χωρίς την προσφυγή στον εύκολο εντυπωσιασμό.

«... μεγάλος ποιητής δεν είναι τόσο αυτός που επινοεί, όσο αυτός που ανακαλύπτει», λέει ο Χ. Α. Μπόρχες.

Το έργο της «ανακάλυψης», μέσα στην ιστορία, το χώρο και το χρόνο, αναδεικνύει συχνά, στο βιβλίο αυτό, αλλά και στα περισσότερα κείμενα του Μ.Μ. μια «αντιαναπτυξιακή» λογική, που, ενίοτε, οδηγείται στα άκρα. Όμως, ο αναπτυξιακός κατήφορος χρειάζεται ισχυρό φρένο και οι νέες απόψεις έχουν τη φιλοδοξία να αναμετρηθούν στο πεδίο μιας «υπαρκτής» πραγματικότητας, με τα δικά τους μεθοδολογικά εργαλεία και όχι απλώς να δοκιμαστούν σε ένα χώρο παραμορφωμένο από τις αξίες του τεχνοκρατούμενου βιομηχανικού μας πολιτισμού.

«Όταν περάσουν από το μυαλό μου κάποιες ασυνήθιστες ιδέες τις δοκιμάζω και ο δικός μου τρόπος να τις δοκιμάζω είναι να τις σπρώχνω στα άκρα», λέει ο P. Feyerebend, και αυτό κάνει ο Μοδινός.

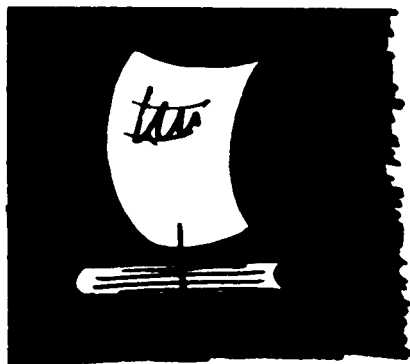
Το υλικό του βιβλίου μπορεί να προέρχεται από χώρες διαφορετικές από την Ελλάδα και —κατά κανόνα— πολύ μακρινές. Όμως τα νήματα του αλληλοδιαπλεκόμενου κόσμου γίνονται όλο και πιο ορατά. Οι ακραίες αντιθέσεις που αγγίζουν τα όρια του παραλογισμού σε μεγάλο τμήμα του Τρίτου Κόσμου δεν αποτελούν πλέον συμβάντα τοπικής εμβέλειας, κόβουν χρόνια από τη ζωή του πλανήτη.

«... πείνες που τρων την επιβίωσή τους για να ζήσουν» (Κ. Δημουλά).

Σάκης Κουρουζίδης

Λάβαμε

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Μανόλης Αγγελίδης, Φιλελευθερισμός: Κλασικός και νέος. Ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας στο φιλελεύθερο επιχείρημα. εκδ. «Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα», Αθήνα 1993. Σε μια περίοδο που η ρητορία, η φλυαρία και η κενολογία περί φιλελευθερισμού και σύγχρονων ετικετών του, δείχνει να έχει κορυφωθεί, η μελέτη αυτή με την αυστηρότητα, τη συγκρότηση και το ήθος που την διέπει, θέτει ένα όριο στην τρέχουσα αμετροέπεια. Ο Μ.Α. συστηματικά διερευνά τα σημαντικότερα πολιτικο-θεωρητικά επιχειρήματα της θεωρίας του φιλελευθερισμού και ειδικότερα τις αντιλήψεις για τη σχέση πολιτικής και οικονομίας, για τη συγκρότηση και μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος και τέλος για τη σχέση της κοινωνικής με την ιδιωτική αρχή. Βιβλίο δύσκολο, απαραίτητο όμως για όσους ασχολούνται σοβαρά με τον φιλελευθερισμό και τα παρεπόμενά του.

2. Μιχάλης Μπέκας, Αφροδίτη, βγάλε τα μαύρα, εκδ. «Στοχαστής» Αθήνα 1993. Δεύτερο, μετά την *Κόκκινη Ερωμένη* μυθιστόρημα του δημοσιογράφου Μ.Μ. Ένα βιβλίο ζωντανό, εφημερο, αφού διαβάζοντάς το ανακαλύπτεις τον καθημερινό εαυτό σου, την ιδιότητά σου και τον γλυκόπικρο πρόσφατο γάμο σου όχι μόνο με την νύφη αλλά και την πεθερά· και ένα βιβλίο ταυτόχρονα διαχρονικό, που αναδεικνύει με δυνατές πινελιές το υπόβαθρο της σημερινής σχιζοφρενείας μας. Η επανάσταση, η τέχνη, η οικολογία, ο γάμος, αλλά και το Κυπριακό, αφού όλο το βιβλίο αυτό είναι ο παράφορος έρωτας ενός Ελλαδίτη με μιαν Ελληνίδα της Κύπρου που παρά τις δυσκολίες δεν χάνουν ποτέ το χιούμορ τους.

3. Ευάγγελος Γρ. Αυδίκος, Η ταυτότητα της περιφέρειας στο μεσοπόλεμο. Το παράδειγμα της Ηπεί-

ρου, εκδ. «Καρδαμίτσα», Αθήνα 1993. Το ρόλο της περιφέρειας, της τοπικής κοινωνίας, της αποκέντρωσης-αυτοδιοίκησης, της διατήρησης του επί μέρους ως δυναμικής συνιστώσας, θίγει κατ' ουσίαν η μελέτη αυτή του Βαγγέλη Αυδίκου που με πρωτοποριακό και υποδειγματικό τρόπο, αποφεύγοντας τις εκτός τόπου και χρόνου γενικεύσεις, στέκεται και μελετά μια βραχύβια τοπική εφημερίδα του Μεσοπολέμου την «Ηπειρωτική Ηχώ». Εφημερίδα που με αυθεντικό τρόπο διερμήνευσε τους πόθους των Ηπειρωτών για οργανική ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό χωρίς χάσιμο της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους. Παράδειγμα εντυπωσιακό και καθ' όλα σύγχρονο, σε μια περίοδο που η διαδικασία δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκεται επί τάπητος. Και καθ' όλα αποστομωτικό για τους ιθαγενείς μικροευρωπαίους. Ο ηπειρωτισμός, η ταυτότητα της περιφέρειας δεν αντιβαίνει στην εθνική ταυτότητα. Η εθνική ταυτότητα δεν είναι ευθύγραμμη. Αποτελεί συνισταμένη πολλών επί μέρους παραγόντων. Η διατήρηση της ιδιαίτερης περιφερειακής ταυτότητας, η άρνηση της ομογενοποίησης, η κατοχύρωση της διαφοράς, μπορεί να είναι και είναι στοιχεία σύγκλισης, προϋποθέσεις πολιτικής δημιουργίας, όροι διαμόρφωσης μιας κοινωνίας που αντιστρατεύεται ενεργά τον σύγχρονο ολοκληρωτισμό, χωρίς να χάνει τα βασικά εθνικά της χαρακτηριστικά.

4. Κλεάνθης Γρίβας, Κάνναβη, μαριχουάνα, χασίς, εκδ. «Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη», Αθήνα 1993. Απομυθοποίηση πλήρη, όλης της εσκεμμένης σκοτίσης και παραφιλολογίας, άρνηση της άθλιας «δημοσιογραφικής κάλυψης», αποτελεί το νέο αυτό βιβλίο του Κ.Γ. όχι μόνο γιατί ο Γρίβας είναι ένας από τους ελάχιστους ουσιαστικούς γνώστες του ζη-

τήματος, όχι μόνο γιατί ο ζήλος και η συστηματικότητα αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της δουλειάς του, αλλά κυρίως — ακόμα και όταν διαφωνεί με τις απόψεις του — πρέπει να του αναγνωρίσεις ότι έχει το θάρρος και το κουράγιο να υπερασπίζεται με συνέπεια τις όποιες του απόψεις αποφεύγοντας τους «συνήθεις συγκερασμούς» και «μέσους όρους». Σήμερα που το θέμα των ψυχοτρόπων ουσιών έχει αποκτήσει και στη χώρα μας πελώριες διαστάσεις το βιβλίο αυτό αποτελεί εγχειρίδιο αυτογνωσίας για κάθε πολίτη που θέλει να ενεργεί ως ιστορικό υποκείμενο.

5. Δημήτρης Κωστόπουλος, Βαλκάνια. Η οικογεωγραφία της οργής, εκδ. «Στοχαστής», Αθήνα 1993. Η έκρηξη των Βαλκανίων δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορους τους συγγραφείς και μάλιστα τους Βαλκάνιους. Αρκετά λοιπόν τα βιβλία που βγήκαν με βάση τα τρέχοντα γεγονότα, ελάχιστα όμως αυτά που αντιμετωπίζουν το παρόν με γνώση και αίσθηση του ιστορικού βάρους και βάθους. Το βιβλίο του Σ. Κωστόπουλου είναι ένα τέτοιο βιβλίο και όχι μόνο. Ο συγγραφέας ζει το σήμερα του συνόλου της Βαλκανικής — που κατ' επανάληψη έχει επισκεφθεί — αλλά αρνείται να το αντιμετωπίσει ως απλή φωτογραφική εικόνα αυτού που άμεσα είδε. Επιχειρεί ένα μακροβούτι στο σήμερα παίρνοντας μαζί του την ιστορία, τη γεωγραφία, τον πολιτισμό, την οικολογία και την πολιτική και αποπειράται μια σύνθεση, καθ' όλα πετυχημένη, ταξιδεύοντάς μας στα πραγματικά Βαλκάνια, αυτά που «σαν καημός, σαν μακρόσυρτο ανατολίτικο τραγούδι λυπητερό κι ατέλειωτο θα υπάρχει μέσα στον καιρό σαν Ανταρσία απέναντι στην Ανάγκη!» Ένα πολύπτυχο, ουσιαστικά χρήσιμο στον σημερινό αναγνώστη βιβλίο, με αναπόφευκτα — λόγω του απλώματός του — κενά, που τα αντισταθμίζει το αυθεντικό, θα λέγαμε, βαλκανικό του πάθος.

6. Θεόδωρος Μπενάκης, Κρίση στα Βαλκάνια. Μια προσέγγιση, εκδ. «Ελληνική Ευρωεκδοτική», Αθήνα 1993. Πολύ νωρίς, όταν ο ελληνικός δημοσιογραφικός κόσμος περί άλλα τύραζε, ο Θ. Μπενάκης έκανε ταξίδια, κατ' επανάληψη στις όμορες, και όχι μόνο, χώρες, δημοσιεύοντας άρθρα και συνεντεύξεις, κυρίως, στην «Καθημερινή». Ένα μικρό μέρος της δουλειάς αυτής δημοσιεύτηκε στις αρχές του 1990, στο 23-24 τεύχος του περιοδικού μας στο αφιέρωμα για την Α. Ευρώπη. Αυτή η κατά το μέτρο των δυνάμεων του προβολή των θέσεων των αντιφρονούντων, σε δύσκολους καιρούς, οικοδόμησε μίαν ιδιαίτερη σχέση του συγγραφέα με το χώρο. Έχοντας έρθει σε άμεση επαφή με κορυφαία στελέχη της τότε αντιπολίτευσης είχε και έχει την δυνατότητα της «από τα μέσα» έκθεσης αρκετών

πτυχών του κατ' εξοχήν εκρηκτικού αυτού χώρου. Αυτό είναι και που δίνει δύναμη στην κατάθεσή του και στα έξι θέματα που τίγχει στο βιβλίο του. Βιβλίο με άποψη και θέσεις ευθυγραμμισμένες με αυτές των κυρίαρχων δυτικών κύκλων, από έναν συγγραφέα εχθρικό στα «βαλκανικά μας κατώματα». Ο συγγραφέας πιστεύει ότι η Ελλάδα έχασε ευκαιρίες για να είναι ένας υπολογίσιμος παράγων στην περιοχή και κινδυνεύει να εξελιχθεί σε έναν ανήμπορο εταίρο. Θέση που δεν μας βρίσκει διαφωνούντες ως προς το συμπέρασμα, αλλά με σοβαρές ενστάσεις ως προς τη θεμελίωση. Και το ίδιο θα είχαμε να παρατηρήσουμε και για ορισμένες του άλλες προσεγγίσεις, ιδιαίτερα αυτές που αφορούν την Σερβία. Ο συγγραφέας με βάση ένα ολόκληρο σκεπτικό τοποθετείται σταθερά σε μια πλευρά. Ο αναγνώστης που επιζητά μια σφαιρική θεώρηση οφείλει να την γνωρίσει.

7. Αντώνης Μάτσας, Ο Βασιλικός, Β' έκδοση, εισαγωγή Σπύρος Μυλωνάς, εκδόσεις «Κερύνεια» - «Βιβλιοπωλείον της "Εστίας"», Λευκωσία 1994. Διακόσια χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου Επτανήσιου, ένας άλλος Επτανήσιος, ριζωμένος στον έσχατο ελληνικό Νότο, την Κύπρο, ο Σπύρος Μυλωνάς, μας παραδίδει το κλασικό αυτό έργο της νεοελληνικής δραματογραφίας, σε μίαν έκδοση καλίσθητη που την πλαισιώνουν η εισαγωγή του επιμελητή και ένα εκτεταμένο ανθολόγιο κριτικής για τον Βασιλικό.

8. Σπύρος Μυλωνάς, Ενώ δύνει το έτος Κάλβου αναδύεται η ποιήσή του, εκδ. «Κερύνεια», Λευκωσία 1993. Στις διάφορες εκδηλώσεις με αφορμή τα διακόσια χρόνια από τη γέννηση του εθνικού μας ποιητή (+1792), που κορύφωσή τους υπήρξε η πέμπτη έκδοση των απάντων του και το προσκύνημα-μνημόσυνο στον τάφο του στο Λάουθ της Αγγλίας, αναφέρεται η προσούρα αυτή του αγέραστου και «αμετανόητου Καλβικού», Σπύρου Μυλωνά, «δράστη», όχι μόνο της θαυμάσιας έκδοσης των απάντων, αλλά και της αναστύλωσης — σε συνεργασία με τον Παναγιώτη Ζαφείρη — του ερειπωμένου μνήματος του ποιητή εις την ξένην.

9. Γιώτα Δημητρίου, Βιβλιογραφία Σπύρου Μυλωνά (1966-1993). Ο Σ. Μυλωνάς στην μακρά θητεία του στα ελληνικά γράμματα ασχολήθηκε με ποικίλα θέματα. Η εργασία της Γ. Δημητρίου περιλαμβάνει τα αυτοτελή του έργα καθώς και τα άρθρα και τις μελέτες που έγραψε στο διάστημα 1966-1993 στον κυπριακό — κυρίως — ελληνικό Τύπο και τις ελληνικές εφημερίδες του Καναδά. Ελπίζουμε σε μια επόμενη έκδοση να μας δοθεί το σύνολο της πληθωρικής του παρουσίας.

10-11. Ευάγγελος Λοϊζίδης, Α) Τα Βοιζούνια Κο-

μωδία πολλών πράξεων, Λευκωσία 1992. Β) *Μια ελικοειδής σκάλα μέσα στη σκέψη*, Λευκωσία 1993. Άλλα δυο βιβλία που μας ήρθαν από την Μεγαλόνησο. Ιδιότυπο, «διαδικαστικό», θεατρικό, οκτώ πράξεων το πρώτο, ποιητική συλλογή το δεύτερο, που ουσιαστικοποιείται στα πλέον ολιγόστιχα ποιήματα όπως τα IV. *Παράθυρο ανοιχτό είν' η ψυχή*, μια κραυγή μέσα απ' τη χαραμάδα το κορμί, V. *Κοιτάζει μέσα απ' τις χαραμάδες η ψυχή*, για ένα ανοιχτό παράθυρο παλεύει το κορμί, VI. Αλληλοκοιτάζονται κι αλλάζουν ρόλους.

12. Παπαπολυβίου Πέτρος, *Η συμμετοχή της Κύπρου στους Βαλκανικούς Πολέμους*, αντύπο από το Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων 1910-1914, εκδ. «ΕΛΙΑ», Αθήνα 1993. Ένα σύντομο, λιτό και τεκμηριωμένο κείμενο που μας κάνει κοινωνούς της άμεσης-οργανικής σχέσης και συμμετοχής των Ελλήνων της Κύπρου στους απελευθερωτικούς αγώνες των αρχών του αιώνα μας.

13-14. Αθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, Α) «Έλεγχος του ψευδοταλανισμού της Ελλάδος», *Ορθόδοξη απάντηση στη δυτική πρόκληση περί τα τέλη του ΙΗ' αιώνα*, αντύπο από τον ΙΙο τόμο της «Μνημοσύνης», Αθήνα 1992. Β) *Στατιστικές ειδήσεις περί Αλαγονίας (1828)*, αντύπο εκ των «Λακωνικών Σπουδών», τόμ. ΙΑ' (1992), Αθήνα 1992. Αθόρυβα, αλλά συστηματικά, ο φιλόλογος Α. Θ. Φωτόπουλος ερευνά και φέρνει στο φως άγνωστες στο πλατύ κοινό, αλλά ουσιαστικές πτυχές της νεώτερης ιστορίας μας. Η παρούσα έκδοση ενός κειμένου που γράφτηκε στα τέλη του Ι8ου αιώνα αποκτά μια πολλαπλή χρησιμότητα, όχι μόνο για το πλήθος των ειδήσεων και κρίσεων που μας παρέχει για μια κρίσιμη στην πορεία του έθνους περίοδο, αλλά και για την — τηρουμένων των αναλογιών — έμμεση επικαιρότητά του, αφού αναδεικνύει και θέτει επί τάπητος αντίστοιχα προβλήματα με τα σημερινά. Η ορθόδοξη Ανατολή απέναντι στην «θεοκατάλυτον Ευρώπη», η σκληρή διαμάχη που ξεκινά από τα χρόνια του Βυζαντίου και φτάνει ως τις μέρες μας. Την κοινωνική, πολιτική και οικονομική κατάσταση ενός μικρού πελοποννησιακού διαμερίσματος, μικρογραφία της Ελλάδας που ανέλαβε ο Ιωάννης Καποδίστριας, φωτογραφίζουν τα απογραφικά στοιχεία του 1828 που μας παραθέτει ο συγγραφέας στο δεύτερο αντύπο.

15. Γιάννης Μηλιός, *Εκπαίδευση και εξουσία*, 4η έκδοση, εκδ. «Κριτική» Αθήνα 1993. Με θεωρητικό υπόβαθρο την *Κριτική της πολιτικής οικονομίας* του Καρλ Μαρξ και στόχο την ανάλυση της εκπαιδευτικής λειτουργίας, όπως αυτή διαμορφώνεται στα καπιταλιστικά πλαίσια, η μελέτη αυτή του πανεπιστημιακού και διευθυντή των «Θέσεων» Γιάννη

Μηλιού ανατέμνει σε δύο μέρη που διερευνούν τις σχέσεις κοινωνικής εξουσίας και πάλης των τάξεων με την εκπαίδευση, το μεγάλο αυτό ζήτημα. Η σκοπιά του, σκοπιά ενταγμένη στην κατάργηση του εκπαιδευτικού μηχανισμού, συνδέεται οργανικά με την κομμουνιστική στρατηγική, κατάργησης των τάξεων και της διάκρισης ανάμεσα στην πνευματική και τη χειρωνακτική εργασία. Μένει φυσικά το ερώτημα ποια είναι η υπαρκτή πραγματικότητα και το τι μέλει γενέσθαι. Ο συγγραφέας στο τελευταίο κεφάλαιο (ΙΙο) και στον επίλογο της 4ης έκδοσης αποπειράται μια κριτική της σχέσης της παραδοσιακής αριστεράς αναγκαία —θα 'λεγα— όχι όμως και ικανή να δημιουργήσει επαρκή υποστυλώματα για την «πρακτική κάλυψη» της ανάλυσης που έχει προηγηθεί.

16. Ανδρέας Πάτσης, *Νέα γενιά και αδιέξοδα*, Αθήνα 1987. Απόπειρα καταγραφής των παραγόντων διαμόρφωσης της νέας γενιάς και των χαρακτηριστικών προβλημάτων της σύγχρονης μεταπολεμικής κοινωνίας, με την μορφή του πολιτικού δοκιμίου, αποτελεί το πρώτο αυτό βιβλίο του Α. Πάτση.

Αίσακος